

De bezetter overleven

Stilstaand bij 75 jaar bevrijding na de Tweede Wereldoorlog rees (opnieuw) de vraag: Had de Rijksuniversiteit Groninger ook haar helden die ze kon eren toen de bevrijding kwam? **Klaas van Berkel**, hoogleraar geschiedenis en geschiedschrijver van de Groningse universiteit, aarzelt met zijn antwoord.

MATHIJS DEEN

ONDERZOEK

WWW.RUG.NL/STAFF/K.VAN.BERKEL

Zonder dat zijn naam genoemd hoeft te worden, rijst als morele maat van alles wat goed en dapper is de geest van Rudolph Cleveringa op; de hoogleraar rechten die aan de Leidse Universiteit na het ontslag van zijn joodse leermeester Eduard Meijers in november 1940 een openbare lofrede over hem hield. De Leidse studenten drukten de rede af en verspreidden die in de rest van Nederland, de bezetter was woedend, Cleveringa werd gearresteerd en de universiteit werd voor onderwijs gesloten. Kom er maar eens om.

Johan van Meurs

Heeft de Groninger universiteit ook oorlogshelden te eren? 'De jurist Johan van Meurs,' besluit Klaas van Berkel dan, na enige aarzeling. 'Die heeft, als je naar de personeelsleden kijkt, de meest principiële houding ingenomen. Hij weigerde de ariërverklaring te ondertekenen en was daar zo hardnekkig in, dat hij zelfs door zijn joodse collega Leo Polak moest worden overgehaald zijn verzet op te geven. Van Meurs weigerde onderscheid te maken tussen Nederlanders van joodse en niet-joodse origine. En het is niet zo dat Van Meurs kon doen of laten wat hij wilde omdat hij toch uit een rijke familie kwam, al heb ik zoiets eerder wel beweerd ... Zijn kleindochter Heleen heeft me erop gewezen dat de vader van Van Meurs het hele familiekapitaal er al door had gejaagd en dat hij zelf de laatste drie jaar van de oorlog van de steun van het verzet heeft moeten leven. Maar zijn collega's hebben zonder veel protest de verklaring wel getekend.'

Ongeschonden overeind

Toen de Canadezen 16 april 1945 de stad op

Klaas van Berkel (1953) studeerde geschiedenis en filosofie in Groningen en promoveerde in 1983 in Utrecht. Van 1983 tot 1988 was hij verbonden aan de Open Universiteit, sinds 1986 als hoogleraar Cultuurgeschiedenis. In 1988 werd hij hoogleraar aan de RUG, waarvan hij tevens geschiedschrijver is. Sinds 1991 is hij lid van de KHMW en sedert 1997 van de KNAW. Ter gelegenheid van zijn emeritaat had de

UKrant een interview met hem:

WWW.UKRANT.NL/MAGAZINE/

HET-GEHEUGEN-VAN-DE-UNIVERSITEIT

de Duitse troepen hadden veroverd, de Grote Markt in puin lag en er bijna driehonderd burgers en militairen waren omgekomen, kon de universiteit met weinig trots, maar met veel pragmatisme de balans opmaken. Helden stonden er niet op de loonlijst - Van Meurs was drie maanden voor de bevrijding overleden - maar de universiteit was er nog, de gebouwen stonden ongeschonden overeind. En, heel belangrijk voor Groningen: de bezetter had geen reden gezien de universiteit te sluiten.

Natuurlijk, onderzoek en onderwijs waren de laatste twee jaar tot stilstand gekomen, je kon het eigenlijk geen universiteit meer noemen, maar op papier bestond ze nog. Het personeel kon zich iedere maand in het souterrain van het Academiegebouw vervoegen om het loonzakje op te halen. En degene die dat zakje tot 1944 had uitgereikt, de oud-Vindicatrector J.L.H. Cluysenaer, was er in april als de kippen bij om de uitgepruttelde machinerie weer op te starten. Cluysenaer was als secretaris van het College van Curatoren - tegenwoordig het College van Bestuur - de spil van de universiteit geweest.

Compromissen

Keer op keer sloot Cluysenaer compromissen met de bezetter en niet al te lang na de rede van Cleveringa liet hij Polak in een telefoongesprek weten dat deze zich maar beter wat op de vlakte kon houden en niet op diens rechten moest staan. Ook raadde hij de almanakcommissie van Vindicat aan de namen van de geschorste maar nog niet ontslagen joodse hoogleraren weg te laten uit de almanak. En hij zette de studentenverenigingen onder druk in hun blad *Der Clercke Cronike* de Duitsers niet voortdurend te tartten. Overigens steunde hij studenten die de loyaliteitsverklaring niet wilden tekenen, al deed hij dat niet in het openbaar. 'Zijn enige doel was de universiteit in stand te houden, zodat ze na de oorlog meteen weer kon beginnen,' zegt van Berkel. 'Zo snel mogelijk.'

Vechten voor voortbestaan

De oorlog was als gebeurtenis nergens mee te vergelijken, maar dat wil niet zeggen dat de mensen die het allemaal meemaakten hun vooroorlogse reflexen aflegden.

Cortège vanaf de Martinikerk, 23 juni 1945

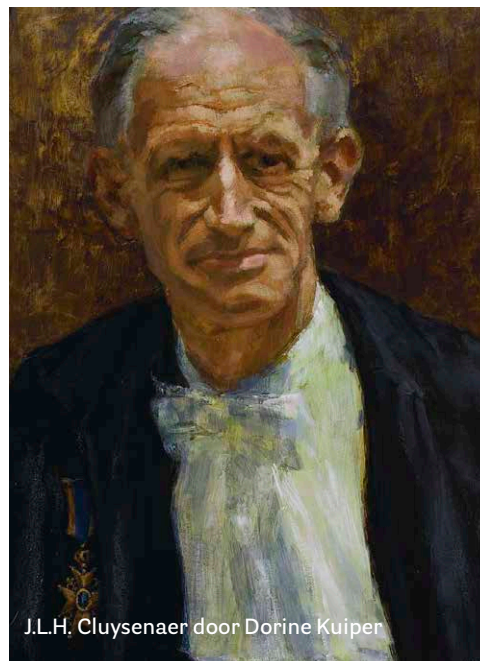
Halverwege de negentiende eeuw hing het voortbestaan van de universiteit al aan een zijden draadje, ook in 1906, na de brand van het Academiegebouw, dreigde Den Haag haar op te doeken en in de jaren dertig kwamen er vanuit het ministerie van Onderwijs voorstellen om een paar van de Groningse faculteiten te sluiten. Dan mag het tien keer oorlog zijn, het diepe besef dat de universiteit te allen tijde moet vechten voor haar voortbestaan bleef volop werkzaam.

'Als je het in Groningen kwijt bent, dan ben je het definitief kwijt,' reconstrueert Van Berkel de gedachtegang. 'Dus je moet te allen tijde ervoor zorgen dat het instituut overeind blijft.' En dat was Cluysenaer gelukt. Uiteindelijk werd hij toch door de Duitsers gearresteerd, als represaille voor een aanslag op een politieman waar hij part noch deel aan had. Maar toen hij in de apriildagen van 1945 terugkeerde in de stad, kon hij verdergaan met waar hij gebleven was. Of hij een bezwaard geweten had, zullen we nooit weten, omdat hij zich daar nooit over heeft uitgelaten.

Zuivering

Met het Militair Gezag, dat direct achter de troepen aan collaborateurs moest oppakken en het normale leven weer op gang moest brengen, kwam een oude Vindicatvriend

van Cluysenaer de stad binnen, luitenant Albert Jan Staverman. Samen hebben ze de zuivering van de universiteit voorbereid en mede de criteria vastgesteld om te bepalen of iemand goed of fout was geweest. Omdat Groningen de eerste Rijksuniversiteit was die bevrijd werd en er alleen nog maar algemene richtlijnen waren hoe van staatswege moest worden gezuiverd, was het mede aan

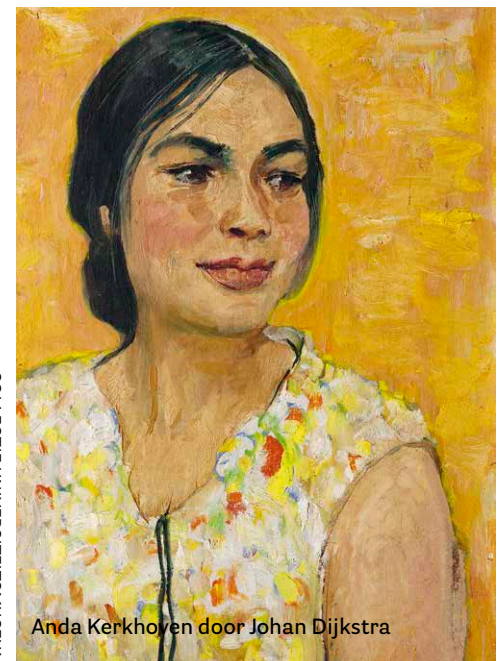
J.L.H. Cluysenaer door Dorine Kuiper

Cluysenaer alles concreet te maken. Het zal niemand verbazen dat hij zichzelf buiten elke verdenking plaatste, terwijl zijn baas, de president-curator E. van Welderen baron Rengers die hij trouw had gediend, wel het veld moest ruimen. 'Hij was een pro-actief man,' observeert Van Berkel. 'Hij had door wat hij moest doen om ervoor te zorgen dat zowel hij als de universiteit er ongeschonden uit zou komen.'

Anda Kerkhoven

En de studenten? Wie in Groningen hielden zoekt, heeft bij de studenten grotere kans ze te vinden dan bij de hoogleraren of de bestuurders. Op aandringen van Vindicat had meer dan 90 procent van de studenten geweigerd de loyaliteitsverklaring te tekenen. Dat betekende dat veel van hen hadden moeten onderduiken. Onder die ondergedoken studenten waren er die verzet gingen plegen. Een van hen, de geweldloze maar activistische verzetsvrouw en geneeskundestudente Anda Kerkhoven, is als een heuse heldin opgenomen in een gebrandschilderd raam in de aula van het Academiegebouw. Er is ook een planetoïde naar haar genoemd. Even verderop in het gebouw bevindt zich het portret van Cluysenaer, in de galerij van geportretteerde hoogleraren. Hij kreeg op het laatst een speciaal voor hem ingestelde leerstoel: Sociaal recht en het recht der economische ordening.

Zowel Cluysenaer als Anda Kerkhoven zijn overleden in Glimmen. Cluysenaer werd 68. Hij stierf niet ver van de plek waar Anda, een maand voor de bevrijding werd gefusilleerd. Ze werd niet ouder dan 25.

Anda Kerkhoven door Johan Dijkstra